

Горица Мирковић*

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

<https://orcid.org/0009-0008-5825-9548>

ОБРАДА ПРЕДЛОГА *ПО* У РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Будући да предлози представљају један од највећих изазова у учењу страног језика, неопходно је да им се посвети посебна пажња приликом израде лексикографских приручника. Овај рад се, стога, бави анализом речничког чланка датог о предлогу (и прилогу односно речци) по у једнојезичним речницима српског језика, с циљем да се утврди у којој мери обрада предлога по у речницима одговара потребама корисника, и то пре свега потребама неизворног говорника нашег језика. Посебна пажња се, дакле, посвећује речничком чланку о предлогу намењеном студентима који уче српски језик као страни, а крајњи циљ рада јесте понудити такав речнички чланак о предлогу по какав би могао одговорати неизворном говорнику.

Кључне речи: српски језик као страни, једнојезични речници српског језика, речнички чланак о предлогу, предлог по

1. УВОД

Предлози су познати по томе што се користе на свој посебан и различит начин у сваком језику и изазивају велике потешкоће студентима широм света (Gethin – Gunnemark 1996: 18). Чињеница је да употреба предлога изнимно варира од језика до језика, чак и између историјски блиских језика,¹ што изазива непрестану фрустрацију ученика страних језика и њихових наставника, а, поред

* gorica.mirkovic@ff.uns.ac.rs

¹ Д. Матовац на примерима показује разлике у употреби предлога међу европским језицима, па тако, на пример, супротставља шпански језик хрватском и енглеском, који имају по два предлога за просторне односе који укључују концепт спремника и површине (у и на односно in и on), док шпански има само један (en); затим да хрватски језик има два предлога који означавају да се један објекат налази ниже од другог (под, испод), док енглески има четири таква предлога (under, underneath, below, beneath); показује и како се рекција глагола *говорићи* разликује у енглеском, немачком, италијанском, ирском, финском и исландском језику (опширније у Matovac 2014b: 13–14).

тога, употреба предлога у многим се граматикама представља као произвољна и идиоматска, то јест да се мора научити напамет (Taylor 1988: 299). Постоје и други разлози, а најчешће се наводе следећи – предлози су најчешће вишезначни, тешко су препознатљиви у говору јер су најчешће једносложни, а врло често су и занемарени у наставној пракси. Узимајући у обзир све досад речено, не чуди што је тачна употреба предлога једна од последњих ствари које се савладају приликом учења страног језика, а то се односи и на српски језик (Кликовац 2018: 113). Кад је реч о просторним језичким јединицама, какви су и предлози, многи говорници другог језика, чак и на високом нивоу овладавања, никада не достигну ниво употребе карактеристичан за изворне говорнике (Tyler – Mueller – Но 2011: 182).

На часовима се често предлози не изучавају подробно и у фазама. Најчешће се њихово значење тумачи заједно с именском речи, што и јесте оправдано, али не развија у потпуности вештину препознавања, истицања и коришћења предлога у писменом и усменом изражавању, а то доводи до низа потешкоћа – немогућност разликовања предлога од сродног префикса, немогућност избора одговарајућег предлога у складу са семантичким везама међу речима, немогућност диверсификације исказа помоћу синонимних предлога и, у неким случајевима, немогућност разумевања синонимних конструкција (Анциферова 2016: 177).

Бичков (Бычков 2016) издваја основне радње у изучавању предлога, а оне се могу свести на следеће – подизање свести ученика о улози (функцији) предлога у исказу, посебно код ученика чији матерњи језик не садржи ову врсту речи, затим упознавање ученика са основним предлозима и њиховим значењима (просторни, временски, узрочни, циљни итд.), те рад на усвајању стилистичких нијанси у употреби предлога.

Употреба страног језика не може се успешно одвијати без правилног коришћења ових јединица, које су једне од најфреквентнијих речи у језику.² Претрагом предлога по у електронском корпусу српског језика добија се 1.047.534 резултата. Овај предлог је тиме девети најфреквентнији предлог у корпусу.³ Уколико из листе изузмемо дијакритичке знаке, који су укључени у резултате

² Правилима употребе српских предлога морају овладати и изворни говорници како би се избегла огрешења о норму. Мисли се на грешке овог типа: употреба предлога против уместо од у примеру *Изјубили смо против „Партизана“*; замена предлога ради и због, нпр. *Оишла је код лекара ради прехлаге*, *Оишла је код лекара због прехлега*; употреба предлога о уместо других конструкција или слободних падежних облика, нпр. *иницијатива о доношењу програма* (уместо конструкције за с акузативом), *примери о нећачном обавештавању* (уместо слободног генитива) и друге (в. Пипер – Клајн – Драгићевић 2022⁴: 419, 421–422, 432).

³ Реч је о корпусу *Serbian Web (srWaC 1.2 processed by RFTagger v1)*, који броји готово 442 милиона речи. Фреквентнији од предлога по јесу предлози: у, на, за, са, од, о, из, до. [Приступљено 31. маја 2025. године.]

када се употреби алат за претрагу најфреквентнијих речи у корпусу, реч по се налази на 28. месту те листе. Будући да су предлози јединице изузетно високе фреквенције, склони су томе да показују необично висок степен вишезначности (Taylor 1988: 300).

Статистика из корпуса показује да је то изразито фреквентан предлог, те да је стога веома важно овладати његовом правилном употребом. Треба истаћи да енглески језик, најчешћи језик посредник, нема предлог који би, у извесној мери, могао тачно да преведе овај предлог (Matovac 2014a: 5–6), што додатно отежава његово разумевање, усвајање и правилну употребу.

1.1 Предлози у лексикографској пракси

Сванепул (Swanepoel 1998: 662–663) констатује да се студенти страног језика приликом коришћења већине једнојезичних речника суочавају само са опсежним листама различитих значења и подзначења сваког предлога, што показује на примеру речничке одреднице *in* у речницима енглеског језика. Закључује да се корисник суочава са описом значења који се састоји од исцрпне и обесхрабрујуће листе уредно одвојених, узастопно нумерисаних лексичких значења и њихових описа, који одају утисак да је значење и употреба ове речи нешто произвољно и идиоматско те да се једноставно мора научити напамет.

Пишући о предлозима у хрватском као страном језику, Удиер и Гулешић Мачата (Udier – Gulešić Machata 2012: 43–44) издвајају шта добар опис предлога треба да садржи: 1. значење одређеног предлога, укључујући сва прототипична значења; 2. правила о употреби, уз све падеже уз које се јавља дати предлог; 3. примере употребе; 4. попис фреквентних фразеолошких јединица у чијем саставу се налази описивани предлог; 5. податак о фреквентности предлога.

С обзиром на то да су речници нормативни приручници за којима прво посежемо да бисмо проверили значење одређене речи, нормативни статус њених форми и сл., а да су предлози најчешће полисемантичне речи с много наизглед неповезаних значења, важно је да речнички чланци о предлогу добију посебну пажњу у лексикографској обради.

1.2 Предмет, задаци и циљеви истраживања

Предмет нашег истраживања јесте лексикографска обрада предлога по у једнојезичним речницима српског језика. Будући да по осим предлога може бити и, у зависности од тумачења, прилог или речца, овим истраживањем обухваћена је и друга врста речи којој може припадати.

С обзиром на то да засад још увек не постоји речник српског језика као страног који би обухватао све врсте речи, на свим нивоима учења,⁴ анализирамо

⁴ Иако засад не постоји општи речник српског језика као страног, постоје други лексикографски приручници, настали применом савремених принципа обраде, на пример: *Минималне лексичке*

речничке чланке из речника који су намењени, пре свега, изворним говорницима, при чему нас занима на који начин је обрађен овај предлог те има ли потребе за изменама у његовој лексикографској обради. Претпоставка је да анализирани чланци неће (у потпуности) задовољавати потребе неизворних говорника јер су првенствено намењени изворним говорницима, а исто тако смо свесни чињенице да се језик непрестано мења, због чега речници настали пре неколико деценија не могу у потпуности одражавати актуелно језичко стање.

Нашим истраживањем обухваћени су речници који су једни од основних нормативних приручника, узор другим речницима нашег језика те ризнице непроценљиве вредности бројних истраживања о језику. Овим истраживањем немамо намеру, нити смо у тој позицији, да нарушимо углед или обезвредимо структуру, дефиниције или примере у било којем од ових чланака, већ да укажемо на проблеме који постоје у лексикографској обради овог предлога, а у целини и проблеме у обради свих предлога.⁵

У вези са нашим најзначајнијим општим речницима, Т. Прћић истиче следеће:

„Sva ova ostvarenja uvažavana su kao dragocena, poštovana i divljenja dostojna dela tradicionalne, tj. pretkompjuterske i predelektronske, akademske leksikografije, koja imaju svoje jače i slabije strane. One slabije u vezi su ne toliko sa samim rečnicima i njihovim sastavljačima, nego s protokom vremena: svima njima nedostaju inovirana izdanja, dopunjena novim rečima, novim spojevima, novim značenjima i novim upotrebama, nastalim krajem 20. i početkom 21. veka. Nadalje, većina ovih rečnika, zbog svoje višetomnosti i glomaznosti, ograničeno je dostupna potencijalnim korisnicima [...]” (Prčić 2018: 51).

Обрада предлога у речницима изазов је не само за српску лексикографију, већ и за лексикографију уопште, јер ова врста речи захтева посебан приступ, који у лексикографској пракси засад још није (потпуно) откривен. Како бисмо покушали да дамо мали допринос том послу, анализирамо одабране речничке чланке како бисмо из такве анализе извукли закључке који ће нам помоћи у формирању речничког чланка о предлогу по.

и грамађичке структуре у српском као страном језику (Dražić 2008) и *Научимо српски 1 и 2: Речник глагола* (Babić 2011).

⁵ Т. Прћић констатује да је „dobro poznata činjenica da je srpski jezik nedovoljno pokriven savremenim opštim, specijalizovanim i terminološkim rečnicima, pri čemu su razlozi za takvo stanje nepoznati i nejasni, i mogu se samo nagađati” (Prčić 2018: 51).

2. КОРПУС

Корпус овог истраживања представљају три речничка чланка о предлогу (и прилогу или речци) по из три речника: *Речник српскохрватској књижевној језика* Матице српске (1971/IV: 487–488), *Речник српској језика* Матице српске (2011: 922) и *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* САНУ (2017/XX: 545–552).⁶

Осим тога, асоцијативном методом је спроведена анкета међу изворним говорницима, у којој је учествовало 300 испитаника, различите доби, степена образовања и места пребивалишта у Републици Србији. Било је потребно да упишу прву реченицу с предлогом по која им падне на памет. Овом анкетом прикупили смо значајне податке о фреквентности појединих значења овог предлога, а самим тим и сазнања о томе које значење је доминантно код изворних говорника.

3. МЕТОД

У овом раду пореде се речнички чланци из одабраних једнојезичних речника нашег језика, након чега се сваки од чланака посебно анализира. Приликом тумачења чланака из РМС и РСЈ примере смо разврстали према сличности с примерима у РСАНУ (в. Табелу 1, Табелу 2), што је резултирало тиме да је њима обухваћен већи број значења него што је експлицитно наведено. У обзир притом нисмо узели она значења која су у РСАНУ одређена као покрајинска, застарела, некњижевна или неуобичајена. Анализом, исто тако, нису обухваћени примери из РМС и РСЈ који одговарају таквим примерима у РСАНУ.⁷

У раду се разматра и одговарају ли примери дефиницијама уз које су дати, јесу ли неки примери неоправдано раздвојени под различитим значењима те одговара ли редослед значења стању у савременом језику. Дата значења се потом пореде са значењима датим у граматикама с циљем да се утврди постоје ли она која нису обухваћена речничким чланком. Редослед значења у речницима потом поредимо с резултатима анкете, спроведене међу изворним говорницима.

У раду дајемо и речнички чланак о предлогу и речци по, сачињен с обзиром на налазе у литератури о падежима или посебно о предлогу по (уп. Ивић 1951–1952, Batistić 1972, Антонић 2005, Арсенијевић 2003а, 2003б, Matovac 2014а, Matovac 2017, Пипер – Клајн – Драгићевић 2022⁴, Милашин 2023).⁸ Обрасци

⁶ У даљем тексту РМС, РСЈ и РСАНУ, истим редом.

⁷ У РМС и РСЈ ниједном значењу предлога и прилога по нису придодати неки од ових квалификатора.

⁸ У ово истраживање укључени су и налази дати у ауторкином необјављеном мастерском раду *Падежне форме с предлогом по у селективној грађи из електронској корпусу савременој српској језика*, [под менторством проф. др Иване Антонић; одбрањен 28. 9. 2020. године на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду].

који се дају у другој колони (в. Табелу 3) формирани су, уз извесне измене, на основу прототипичних образаца употребе насталих помоћу корпусне анализе образаца употребе (енгл. Corpus Pattern Analysis – CPA), преузетих од П. Хенкса (Hanks 2004).

„The patterns represent the normal syntagmatic behaviour of each word, but they are semantically motivated. That is to say, if a word has more than one meaning, we ask how anyone can tell one meaning from another. The answer usually (but not always) lies in the immediate context surrounding the word in question” (Hanks 2004: 91).

Алати у електронском корпусу коришћени су тако да се, пре свега, провери фреквентност глаголских и именичких лексема те фрази и израза, на основу које је разматрано хоће ли оне ући у састав речничког чланка.

Обрасце употребе смо прилагодили тако да одговарају предлогу као врсти речи, а они садрже лексеме које се најчешће јављају уз овај предлог, кад год је то могуће, и семантичку групу којој припада глаголска или именичка лексема. Они, дакле, приказују неколико комбинаторичких варијаната, као и то да ли су предлог или речца обавезни у тој употреби. Дефиниције значења разликују се од традиционалних, датих у анализираним речницима, а обликоване су по узору на стил дефинисања који је примењен у речнику Б. Бабић (в. Babić 2011). Оне су, дакле, у облику реченица. Овакав речнички чланак намењен је студентима српског језика као страног на нивоима учења од А1 до Б2.

4. РЕЗУЛТАТИ

4. 1 Преглед дефиниција значења у анализираним речницима

У наставку се прво дају два табеларна приказа, у којима су дата значења предлога по (в. Табелу 1) и значења по у непредлошкој функцији (в. Табелу 2), издвојена из анализираних речника. У истом нивоу у табелама дају се дефиниције истоветних примера из три речника како би се виделе разлике у тумачењу, које постоје пре свега између дефиниција у РСАНУ, с једне стране, и РМС и РСЈ, с друге.

Падежни облик уз предлог по	Значење		
	РСАНУ	РМС	РСЈ
ЛОКАТИВ	место на коме се врши глаголска радња, на коме се неко или нешто креће, налази, рапростире, а то место је		
	површина 1) појма; 2) предмета од материје, на којима се пише, слика и сл.; 3) прекривена неком материјом		
	1) ограничена површина или нека административна целина; 2) апстрактан појам замишљен као ограничена површина	место и простор на којем се врши глаголска радња	
	доња површина неке просторије, грађевине, удубљења и сл.		
	унутрашњост 1) неког простора или предмета; 2) тела или неког дела тела		
	издужени предмет (којим се неко или нешто креће, помера); стварна (или замишљена) путања (на којој се неко или нешто налази или креће)		
	схваћено као више места исте врсте		место и простор вршења глаголске радње
	материја у којој се неко или нешто креће или помера		
	група, маса људи; нека институција		
	у вези с неком активношћу, догађањем		
	део тела на ком се нешто налази, испољава одређена особина, одн. за који је везано одређено стање или процес		
	(није дефинисано)		
	место као циљ, мета, оно на шта је усмерена глаголска радња (уз глаголе бацања, пуцања и сл.)		

	уз глаголе ударања, дотицања и сл. указује 1) на предмет погођен глаголском радњом; 2) на део тела погођен, обухваћен глаголском радњом; 3) уз глагол <i>добити</i> означава део тела који трпи радњу	место и простор на којем се врши глаголска радња	
	површина обухваћена глаголском радњом 1) уз глаголе <i>пасти / падати, пружити се, просути</i> и др., који означавају заузимање неке површине; 2) уз глаголе <i>покрити (се), опасати (се)</i> и сл. означава површину прекривену, покривену неким предметом	место и простор на којем се врши глаголска радња	
	време, указујући на то да се ситуација одвија		
	после онога што је означено им. јединицом у лок. 1) пошто се одиграо њом означен догађај или истекао њом означени период, после, након; 2) након радње коју врши појам с именом у локативу, после		време непосредно после онога што се казује именицом: после, након
	1) у временском следу после појма означеног лок., након, после (као додатна одредба појма с временским значењем); 2) у редоследу после појма с им. у зависном падежу	време непосредно после онога које је изражено именицом у локативу: после, након	
	за време периода означеног им. јединицом: у току, током		
	околности, атмосферске прилике у којима се одвија означена ситуација		
	критеријум, мерило		
	за реализовање означене ситуације		

	1) појам на основу којег се остварује ситуација;	средство, посредништво за (из)вршење глаголеке радње или стања	ближа ознака нечега
		како што чему одговара, према	шта чему одговара: сходно (нечему), према; начин на који се врши глаголека радња
		(не)узимање у обзир онога што значи реч или израз у локативу: с обзиром на кога или што, што се тиче кога, чега	(не) узимајући у обзир оно што значи појам у локативу: с обзиром на (некога, нешто), што се тиче (кога, чега)
	критеријум и основ за реализовање неке ситуације	узрок глаголекој радњи	узрок глаголекој радњи
		родбински или који други однос, према томе што значи реч или израз у локативу; порекло, исход(иште) од онога што је садржано у речи или изразу у локативу	родбински или други однос, према ономе што значи реч или израз у локативу
		(по)ближу ознаку појединим деловима реченице; углед, узор вршења глаголеке радње	порекло, исход(иште) од онога што је садржано у појму у локативу; углед, узор који је казан именицом у локативу
	3) књ. којим се властито име ближе одређује		
		којим се указује на порекло, узрок неког назива	
		узрок вршења радње	
	начин	подстицај, иницијатива за вршење радње означене предикатом	
		узрок и циљ вршења радње (обично уз именице <i>посао, служба, трговина</i>)	сврха, намера исказана именицом
		на који се обавља радња	
	у смислу узора, модела на основу којег се врши глаголека радња, према	начин на који се врши глаголека радња	
		начин на који се врши глаголека радња углед, узор вршења глаголеке радње	

	посредник		средство, посредништво за (из)вршење глаголске радње или стања	средство, посредништво за (из)вршење радње или стања
	биће које посредује при вршењу какве радње, преко или биће преко ког се успоставља неки однос	појам чијим се слеђењем омогућава вршење глаголске радње, уз гл. <i>доћи, ићи</i> и сл.		
акузатив	име (којим се неко ословљава)	један од појмова исте врсте или појмови исте врсте 1) којима се нешто дели, даје и сл.; 2) којима се нешто намењује, распоређује и сл.	(по)ближа ознака појединим деловима реченице	
	вредност, цена појма на који се односи, који захвата глаголска радња	циљ, мета, сврха глаголске радње		
	уз глаголе кретања указује на појам који се намерава узети, повести и сл.	сврха, циљ глаголске радње		сврха, циљ глаголске радње
	појам коме је нешто од користи или од штете, за	корист или штету за лице наведено у акузативу		корист или штету за појам наведен именицом
	(дато код речце ПО)	временско трајање онога што означава именица у акузативу		временско трајање онога што означава именица у акузативу
		начин и услов под којим се остварује оно што реч или израз у акузативу значи		начин и услов под којим се остварује оно што се казује именицом
	(дато код речце ПО)	вишеструкост онога што значи реч или израз у акузативу		вишеструкост, дистрибутивност онога што значи именица

Табела 1: Дефиниције значења предлога по у РСАНУ у поређењу с РМС и РСЈ

Значења по у непредлошкој функцији		
РСАНУ (речца)		РМС, РСЈ (прилог)
распоређивање, дистрибуција извесног броја појмова исте врсте		
	на више узастопних момената, указујући на сукцесивност у вршењу означене радње	узастопност и поступност вршења радње
	на више момената у правилним интервалима указујући на понављање означене ситуације	
	на два и више појмова исте врсте	
	на положај у одређеној формацији	дистрибутивност, распоред вршења радње
истиче, интензификује значење речи или групе речи пред којима се налази		
	разг. истиче начинско значење	начин вршења радње
	повнављање или реализовање предикатом означене ситуације	повнављање вршења радње
	трајање радње	(дато код значења предлога по с акузативом: временско трајање онога што означава именица у акузативу)
	израженост особине или идентитета	(дато код значења предлога по с акузативом: вишеструкост, дистрибутивност)
	количина	

Табела 2: Значења по у непредлошкој функцији у РСАНУ у поређењу с онима у РМС и РСЈ

4.2 Резултати анкете

Асоцијативна анкета, спроведена међу изворним говорницима српског језика, послужила нам је томе да проверимо које значење предлога по јесте најфреквентније код изворних говорника. С обзиром на резултате ове анкете, распоредили смо значења у речничком чланку који нудимо.

Анкета се састојала у томе да испитаници напишу прву реченицу с предлогом по која им падне на памет. Резултати показују следеће: у 79% реченица употребљен је предлог по с локативом, у 18% употребљен је предлог по с акузативом, а у 3% реченица јавља се речца по. Најчешће је употребљена просторна локативна конструкција (54% од укупног броја), којој следи акузативна конструкција у циљном значењу, а то је и једино значење у којем је употребљена (18%).⁹ У нашем речничком чланку, дакле, прво се наводе значења по с локативом, а, приликом распоређивања значења која предлог

⁹ Ови резултати подударају се с резултатима које смо добили приликом спровођења исте анкете, за потребе израде мастерског рада (в. нап. 9), у којој је учествовало 100 испитаника.

по има с локативом односно акузативом, дата је предност најфреквентнијим значењима.

Осим драгоцених података о фреквентности, анкета је послужила и прикупљању примера који су често у употреби, због чега се и јављају у већем броју анкетних листића. Такви примери укључени су у наш речнички чланак, а могу бити од велике користи некоме ко учи језик јер се тичу његове свакодневне употребе.

4.3 Приказ новог речничког чланка

У наставку дајемо предлог речничког чланка (в. Табелу 3), који би могао одговарати потребама неизворног говорника српског језика. Будући да се он разликује од традиционалног речничког чланка, потребно је да дамо извесне напомене о његовом устројству.

Речнички чланак је дат у виду табеларног приказа. На почетку се даје основно значење предлога с падежом уз који се јавља, дато у литератури (уп. Matovac 2017: 97–118), а испод тог значења налазе се четири колоне: значење, дефиниција, образац и примери. Испод ових колона, у оквиру одговарајућег значења, издвојене су честе фразе и изрази.

У пољу с дефиницијом симболички се дају и друге информације, када је то потребно, тј. када се ради о ретком значењу, које се данас користи само с одређеним именицама (звездца), или о значењу које није нормативно прихватљиво (узвичник).

У виду образаца дато је лексичко окружење овог предлога. Факултативност чланова означена је облим заградама. Примери глаголских и именичких лексема дати су у витичастим заградама, док су други важни подаци (о припадности одређеној семантичкој класи или врсти речи, о специфичној семантичкој компоненти коју треба да има лексема, о облику у којем именичка лексема мора да се јави, те о обавезним допунама уз глагол) означени угластим заградама.

Примери су дати у последњој колони, а преузети су из уџбеника српског језика као страног,¹⁰ електронског корпуса, као и из анкете, када је примећено да је више испитаника навело исти или сличан пример, или су пак ауторови.¹¹ У истом пољу, када је то потребно, забележене су и друге конструкције и слободни падежни с којима је било потребно упоредити конструкције с анализираним предлогом, уз одговарајуће знаке,¹² како би се указало на сличности односно разлике. Испод појединих значења дати су чести фразеологизми и изрази, као и дефиниција њиховог значења, уз пример. Овакав речнички чланак намењен је студентима српског језика као страног на нивоима учења од А1 до Б2.

¹⁰ Неки од примера преузети су из уџбеника српског језика као страног *Научимо српски 1* (Bjelaković – Vojnović 2014⁵) и *Научимо српски 2* (Alanović i dr. 2018²).

¹¹ Примере смо конструисали онда када је било потребно дато значење илустровати примером који је често у употреби у разговорном језику.

¹² Знаком једнакости (=) означава се истозначност датих облика, знаком ≈ означава се њихова сличност, док се знаком ≠ обележава њихова неједнакост.

ПО, предлог и речца			
предлог ПО + локатив (ПОВРШИНА КАО ПУТ)			
значење	дефиниција	образак	примери
МЕСТО	1. Кад се крећеш у неком отвореном или затвореном простору, у свим правцима и обилазиш разне делове тог простора, ти се крећеш по том простору.	{[индирективни глагол кретања] шетати се, ходати, трчати, клизати се, путовати, скакати, возити (се), пловити} ПО {[отворени / затворени простор] парку, улици, стази, трави, леду, соби, кући, ходнику, држави, свету, мору}	Шетам се ПО ПАРКУ. Трчи ПО ИГРАЛИШТУ. Клижемо се ПО ЛЕДУ. Путовала бих ПО СВЕТУ. Ходам ПО СОБИ. ≈ ПО : У, НА (+ локатив) → предлози У и НА најчешће се јављају уз статичне глаголе Седим У ПАРКУ. Стојим НА СТАЗИ. ПО : Ø инструментал → инструменталом без предлога се означава само место којим се неко креће, без прецизирања начина Шетам се ПАРКОМ. Путовала бих СВЕТОМ. Пловимо МОРЕМ. ПО ≠ Ø инструментал → инструменталом без предлога означава се пут који води до жељеног места Идите СТРАЖИЛОВСКОМ УЛИЦОМ. Идите ГЛАВНИМ ХОДНИКОМ до краја, па скрените лево.

2. а. Кад нека (полу)течна материја или материја, која се састоји од ситних елемената, није једна целина него њени делови прекривају целу површину неког предмета или део ње, она се налази по том предмету. б. Кад неке предмете распоредиш тако да су они на различитим местима неке површине, неправилно и неуредно распоређени, они су разбацани по њој и тако обухватају различите тачке те површине.	{просути / просипати, расути / расипати, размазати / размазивати, разлити, пролити} {[полутечна или прашкаста материја] воду, млеко, брашно, шећер} по {површина} столу, папиру, поду, мајници, рукама, лицу} {разбацати / разбацивати} [нешто] по {површина} кревету, соби, столу, кући, поду}	Дете је просуло млеко ПО столу. Расипа брашно ПО поду. Размазује крему ПО рукама. Разбацали су играчке ПО соби. Одећа је разбацана ПО поду.	Ради ПО кафићима. Слава ПО хотелима. Вечерамо ПО скупим ресторанима. Стално тражи кључеве ПО торби. Не желим да претурам ПО њеном коферу. Пребирање ПО сећањима наноси им бол.
	3. Кад посеђујеш разна места исте врсте и проводиш неко време у њима, ти идеш по тим местима.	{спремати, радити, спавати, вечерати, водити време} по {место у множини} кућама, кафићима, хотелима, ресторанима}	
	4. Кад нешто тражиш по унутрашњости неког ентитета, тражиш на свим местима у њему, у свим његовим деловима.	{тражити, претурати, пребирати, копати} по {[конкретни / апстрактни спремник] торби, коферу, орману, мислима, сећањима}	
фразе и изрази			
оставити нешто ПО страни → нешто занемарујеш, не узимаш у обзир Политичка и верска уверења оставите по страни.			
стајати / држати се ПО страни → одвојен си од других, ниси близу њих или се не мешаш у неки разговор, одлуке Не можемо само стајати по страни и чекати да се оствари наш неки сан.			
проћи / провести се као бос ПО трњу → доживео си велике непријатности, ниси се добро провео Раднички је на гостовању у Љубљани прошао као бос по трњу.			
поћи ПО злу → нешто је кренуло лошим путем, иде у лошем смеру, не одвија се како треба Ако нешто пође по злу, позовите помоћ.			
ићи као ПО лоју → нешто се одвија лако, без потешкоћа Посао иде као по лоју.			

	мотати се ПО глави → мислиш о нечему Свакаке идеје ми се мотају по глави.		
начин	1. Када се нешто дешава по неком унапред договореном правилу или редоследу, оно то правило или редослед користи као замишљени пут до остварења неке идеје, замисли.	[радња, процес се одвија, дешава] по {плану, правилима, закону, реду, моделу, редном броју, датуму, азбучном реду}	Све се одвија ПО ПЛАНУ. Играјте ПО ПРАВИЛИМА.
	2. Када когнитивну радњу вршиш по нечему, ти примећујеш какви су показатељи и сигнали, који ти помажу, воде те замишљеним путем до закључка или сећања.	{препознати / препознавати, знати, закључити / закључивати, видети / види се _{имперс.} , (за)памтити, сетити се / сећати се} ПО [карактеристичан детаљ, особина или својство]	Играо сам у седам-осам филмова, али ме шири публика зна ПО СЕРИЈИ <i>Породично благо</i> . Закључили смо ПО ИЗРАЗУ лица да нису заинтересовани. Види се ПО ВАШИМ РЕЗУЛТАТИМА да сте вредни.
	фразе и изрази		
	ПО правилу → обично, уобичајено, како се најчешће дешава Радне групе, по правилу, заседају двапут годишње.		
	ПО обичају, ПО навици → обично, уобичајено понашање Ми ћемо, по обичају, урадити сав посао уместо других.		
	ПО принципу → одвија се на тај начин Доручак је по принципу шведског стола.		
	ПО потреби → ако или када је потребно Дођите на контролу по потреби.		
	ПО хитном поступку → хитно, убрзано због датих околности Закон је донет по хитном поступку.		
основ / критеријум	1. Када два слична ентитета или више њих показују некакве разлике, те разлике су замишљени пут по којем иду ентитети како би се раздвојили и то нам помаже у одабирању одговарајућег ентитета или констатовању разлика.	{разликовати се, издвајати се, истицати се / једнаки, сродни, блиски, различити} по {[својство, карактеристика, понашање] цени, квалитету, величини, димензијама, боји, учинковитости}	Производи се разликују ПО ЦЕНИ и КВАЛИТЕТУ . Ресторан се издваја ПО КВАЛИТЕТУ услуге и ДИЗАЈНУ ентеријера.

	2. Када нешто слажеш, распоређујеш тако што поштујеш одређени критеријум и тако стављаш у одговарајући редослед, ти то радиш по том критеријуму. 3. Када особу или предмет одређујеш по неком критеријуму (занимање, особине), сврставаш их у одређену групу на основу тога.	{(по)слагати / сложити, распоредити / распоређивати} по {[критеријум] редном броју, датуму, азбучном реду} {бити, јесам} [нешто] по {занимању, националности, пореклу} {бити, јесам} по {[физичка особина] висини, дужини, величини, тежини, дубини} [редни број] [у/на + локатив] {бити, јесам} {[придев] познат, цењен, карактеристичан} по {[својство или елемент] доброти, знању, квалитету, лепоти, филмовима, производњи} по {[посесивна заменица или придев] мојем, твојем, Јеленином, братовом мишљењу / [лично име / лична заменица] мени, теби, њему / [посесивна конструкција] његовим речима / речима његовог брата}	Послажите производе ПО ДАТУМУ производње. Распоредили смо ученике у групе ПО АЗБУЧНОМ РЕДУ. ПО ЗАНИМАЊУ сам туристички водич. Пера је ПО ВИСИНИ други у разреду. Србија је позната ПО ДОБРОЈ ХРАНИ.
	4. Када уз нешто што кажеш додаш да је то по твојем мишљењу, наглашаваш да такво мишљење имаш о некоме или нечему, а оно не мора бити тачно или исправно.		ПО МОЈЕМ МИШЉЕЊУ, она је најбоља. ПО ЊЕМУ, требало би да одмах одемо. ПО ЊЕГОВИМ РЕЧИМА, сви ће добити слободне дане за Нову годину.

фразе и изрази

ПО (нечијем) укусу → како се некоме свиђа, како неко жели | Одело је веома лепо, баш по мом укусу.

ПО (нечијој) вољи → како неко жели | Чим нешто није по његовој вољи, одмах се љути.

ПО (нечијем) избору → како неко жели, има слободан избор | Плаћено Вам је преноћиште у хотелу по избору.

ПО свој прилици, ПО свему судећи → изгледа, чини се да је тако, највероватније | Наша репрезентација, по свој прилици, неће отићи на светско првенство.

судећи ПО нечему → доносиш закључак тако што користиш показатељ који видиш или препознајеш | Судећи по фотографијама, одлично се проводе.

само ПО себи → нешто посматраш изоловано од других ентитета | Ово, само по себи, није ни добро ни лоше.

бити (некакав) ПО природи → бити некакав од рођења, показивати неку особину током целог живота или типичну за неку врсту | Он је по природи благ и доброћудан.

ПО угледу / узору на некога / нешто → радиш слично као неко, копираш основне елементе | План можете организовати **ПО** узору на овај започети.

добити име ПО некоме → нечије име је било узор када је неко нама дао име | Петар је добио име по деди.

ПО јутру се дан познаје → од почетка схватамо какав је неко или какво је нешто | По јутру се дан познаје и зато започните дан укусним и квалитетним доручком.

ОКОЛНОСТ (МЕСТО
+ ВРЕМЕ)

Када нешто радиш за време неке атмосферске појаве и на месту на којем се њој излажеш, то радиш по тој појави.

[обављати неку активност] ПО
{[атмосферска појава]} киши, снегу, магли,
ветру, невремену, врућини, сунцу}

Трчимо **ПО** киши.
Немој да возиш блиickl **ПО** ВЕТРУ.

време	1. Када нешто радиш у току неког дела дана, док он траје, то радиш по том делу дана. 2. Када се нешто дешава по неком догађају, оно се дешава после, након њега, често одмах после тог догађаја. (*)	[обављати неку активност] по {[део дана] дану, ноћи, мраку]	Воли да спава ПО ДАНУ. Не воле да буду сами ПО ноћи. Касније, ПО ЗАВРШЕТКУ утакмице, гужва се наставила, али без већих проблема. Два дана ПО ИСТЕКУ гаранције фрижидер је престао да ради. ≈ ПО : ПОСЛЕ, НАКОН (+ генитив) → ПО често означава време одмах после, док ПОСЛЕ и НАКОН немају додатно значење временске близине ПОСЛЕ ручка се одмарам и гледам ТВ.
посређник	Када нешто пошаљеш по некоме, дао си му то да однесе на одређено место или си му рекао информацију коју он треба да пренесе другој особи.	{послати [предмет] / поручити, јавити [информација]} по {[живо биће] брату, другарици, пријатељу / курирској служби, аутобусу (← курир, возач аутобуса достављају предмет)}	Послаће новац ПО БРАТУ. Поручио нам је ПО МАРИИ да се не бринемо. Послала му је документ ПО АУТОБУСУ. = [неживо, средство] ПО : Ø инструментал Пакет шаљемо КУРИРСКОМ СЛУЖБОМ. Послала му је документ АУТОБУСОМ.
квантификација	Када купујеш или продајеш нешто по некој цени, очекујеш да ћеш за тај производ или услугу добити одређену суму новца.	{купити / куповати, продати / продавати, (по)нудити [производ] по доброј, ниској, повољној, сниженој цени / по цени од [број + валута]}	Купили смо апарат за кафу ПО ПОВОЉНОЈ ЦЕНИ. Продајем карту ПО ЦЕНИ од 800 динара.

Узрок	Када нешто радиш по нечијој вољи, жељи или наредби, то је разлог због којег ти обављаш ту радњу и замишљени пут који управља твојим деловањем. (*)	[{у}радити нешто] ПО {вољи, жељи, наредби, налогу, наговору, договору, казни, задатку, захтеву, навици, обичају}	Ухапшен је ПО НАЛОГУ тужилаштва. ПО ЖЕЉИ навијача клуб је снизио цене сезонских карата.
Објекат	Кад некога или себе јаче или слабије додирнеш по неком делу тела, ти си остварио контакт с више тачака површине на коју се наслонила твоја рука.	{ударити / ударати, тући, потапшати, (по)миловати, (по)чешати, додирнути / додиривати} [се / некога] ПО {део тела} глави, коси, лицу, челу, леђима, руци, ноzi}	Ударио га је ПО РУЦИ. Помиловала ју је ПО КОСИ. ≈ ПО : У → У означава усмереност и контакт с циљаном површином у једној тачки Погодила ме лоптом У ГЛАВУ.
фразе и изрази			
	добити ПО носу → добио си неку велику критику или ударце по телу Да су добили по носу одмах, не би нам ово урадили.		
	ударити некога ПО цепу → захтеваш од некога да плати новчану казну или друге трошкове Црвена звезда је добила нови ударац по цепу због навијача.		
предлог ПО + акузатив (ПОВРШИНА КАО ЦИЉ)			
значење	дефиниција	образац	примери
ЦИЉ	Кад идеш по некога или по нешто, идеш на место на којем се неко или нешто налази и доводиш ту особу или доносиш тај предмет на место с којег си кренуо или на жељено место.	{{директивни глагол кретања}} ПО {{живо биће}} дете, брата, друга, мајку / [предмет] хлеб, млеко, новац, кромпир, документ, књигу}	Идем ПО ДЕТЕ у вртић. Отишла је у продавницу ПО ХЛЕБ и МЛЕКО. Дођи ПО НОВАЦ.
УТИЦАЈ	Када нешто може да утиче на ентитете или њихова својства, оно то може чинити тако да оставља позитивне или негативне последице.	{{какво је} користан, добар, штетан, опасан, лош / {негативне, тешке, штетне, озбиљне, дуготрајне последице}} ПО {организам, здравље, живот, околину, људе, животиње, државу, економију}	Пушење је штетно ПО ЗДРАВЉЕ. Хемикалије су опасне ПО ОКОЛИНУ. Поплава је оставила дуготрајне последице ПО СТАНОВНИШТВО. = ПО : За Редовна физичка активност је корисна За ВАШЕ ТЕЛО и УМ.

квантификација	Када купујеш или продајеш нешто по некој цени, очекујеш да ћеш за тај производ или услугу добити ту суму новца.	{купити, продати, нудити} [производ] по [број + валута]	Продаје гроџе ПО ДВЕСТА ДИНАРА. ≈ ПО : ЗА → ПО означава да се трговина понавља, а сума новца је увек иста, док ЗА обично означава да се трговина једнократно одвија Фирма је продата ЗА МИЛИОН ДИНАРА.
	фразе и изрази		
	ни ПО коју цену, ни ПО цену живота → ни у ком случају не желиш нешто Ни по коју цену немојте одустати од плана. по сваку цену, ПО цену живота → без обзира на све, на било који начин, под сваким условом желиш то да оствариш Желимо то по сваку цену.		
	речца ПО		
значење	дефиниција	образак	примери
понављање	1. Када нешто траје по цео дан, траје током целог дана и понавља се и другим данима.	(по) {цео, читав} {ноћ, лето, зиму} (по) {[временска јединица] недељу, месец, годину дана}	ПО ЦЕО ДАН учим. ПО ЧИТАВУ НОЋ игра игрице. Не долази ПО ГОДИНУ ДАНА. Често не разговарају ПО НЕДЕЉУ ДАНА. ≈ ПО : Ø акузатив → ПО уноси значење да се радња понавља и траје исто толико дуго ЦЕО ДАН спава. Није био код нас ГОДИНУ ДАНА.
	2. Када се нешто дешава по неки пут, ПО наглашава понављање или повремено обављање дате радње. (!) Боље је без предлога ПО .	(по) [редни број / неколико] {пут}	ПО ДРУГИ ПУТ смо у Новом Саду. ПО НЕКОЛИКО ПУТА годишње путују у стране земље.

дистрибутивност	1. а. Када нешто узимаш једно по једно, узимаш те предметеједан за другим тако да прво узмеш један, а после њега узмеш још један, па још један итд. б. Када обављаш неку активност тако што си распоређен у групе које чини одговарајући број људи, та група је одговарајућа формација и обавља исту активност, која се понавља у различитим временским размацима и простору. Исто тако, када се предмети појављују у таквим групама, такође чине формацију.	[број] по [број]	Једе ЈЕДАН ПО ЈЕДАН колач. Дођајте ЈЕДНО ПО ЈЕДНО јаје. Улазимо ДВОЈЕ ПО ДВОЈЕ. Такмичимо се ТРОЈЕ ПО ТРОЈЕ. Стижу ЧЕТИРИ ПО ЧЕТИРИ пакета.
	2. Када нешто делиш на две или више особа тако да свако добије исту количину, ти исти део те количине издвајаш и дајеш.	по ([број]) [предмет дељења]	Добили смо ПО ЈЕДНУ ЈАБУКУ. Играчи су добили ПО ТРИ КАРТЕ. ≈ ПО : Ø акузатив → ПО наглашава да су исту количину добили сви и то посебно, свако за себе Добили смо ЈЕДНУ ЈАБУКУ.
	фразе и изрази		
радити нешто корак ПО корак → радиш постепено, након што завршиш један поступак, почињеш други, све до остварења плана, идеје У инструкцијама је све објашњено детаљно и корак по корак.			

Табела 3: Предлог речничког чланка о предлогу и речи по

5. ДИСКУСИЈА

5.1 Поређење речничких чланака о по као предлогу и прилогу односно речци

Приликом сусрета с речничким чланцима, већ на први поглед уочљива је значајна разлика у њиховом обиму. С обзиром на то да обухвата примере из књижевног и народног језика с целовитог простора штокавског наречја, од Д. Обрадовића и В. Стефановића Караџића до данас, јасно је да ће РСАНУ, по завршетку процеса израде, бити најобимнији речник нашег језика, а самим тим и да су постојећи речнички чланци опширнији и свеобухватнији у поређењу с другима. Тако се разликује и простор који је посвећен предлогу (и прилогу односно речци) по: у РМС нешто мање од стране (стр. 487–488), у РСЈ је то четвртина стране (стр. 922), а у РСАНУ готово седам страна (стр. 545–552).

У РМС и РСЈ, како се и очекује, дефиниције значења предлога по не разликују се много – оне су готово идентичне, док се примери најчешће разликују – они су измењени или замењени савременијим. Дефиниције значења су измењене само делимично у погледу формулације, док су примери сведени на један. У РСЈ, дакле, речнички чланак о по прилагођен је савременијој употреби у односу на РМС. Речнички чланак у првом речнику јесте обимнији јер су значења с речи у локативу илустрована најчешће двама примерима, као и значења непредлошког по, док се у другом речнику увек наводи по један пример за свако значење. Значења су подељена на предлошка и прилошка значења јер се у овим речницима по тако и одређује – као предлог и као прилог. Кад је реч о предлогу, у оба случаја прво се дефинишу значења која он има у конструкцији с акузативом, а потом с локативом. Сва значења која остварује овај предлог с једним падежом дата су под истим бројем, дакле сва значења предлога по с именском речи у акузативу дају се под бројем 1, док се различита значења наводе под различитим словима. Исто важи и за локатив. Дат је исти број значења у оба речничка чланка и с акузативом и с локативом (6 значења за акузатив, а 12 за локатив), и у истом редоследу. Исто важи и за прилог по, за који су дата 4 значења.

У РСАНУ се дају значења под редним бројевима, унутар којих се издвајају подзначења под различитим словима, при чему се она, уколико има потребе, даље гранају. У дефиницији значења или подзначења даје се податак о падежу с којим се предлог по јавља. У овом се речнику, сасвим оправдано, на почетку налази месно значење и то с локативом.¹³ За свако значење или подзначење даје се неколико примера, најчешће од четири до шест. Након описа предлошких

¹³ Будући да је просторно значење овог предлога примарно, прототипично, значење из којег се метафоричким проширењима развијају његова непросторна значења, нужно је да оно буде на првом месту. Оправдано је и то што је дата предност локативу, који се, у поређењу с акузативом, чешће употребљава с овим предлогом (в. одељак 4.2) те показује већу значењску разноликост (в. Табелу 1 и Табелу 3).

значења, следе значења речце *по*. За предлог је издвојено укупно 13 значења и 44 подзначења, а за речцу 3 значења и 10 подзначења. Дефиницијама се указује и на специфичности локализатора (предмет, апстрактан појам, део тела итд.) и оријентира (површина, унутрашњост).

Основна разлика између РМС и РСЈ, с једне стране, и РСАНУ с друге, јесте у навођењу нијанси појединих значења – док се у Матичиним речницима указује на једну значењску специфичност, у РСАНУ се готово увек свако значење грана на више мањих. Речнички чланак у РСАНУ даје и разне квалификације – застарело, некњижевно, ретко у савременом језику, неуобичајено, покрајински и сл. Поред тога, различито се интерпретира врста речи којој припада по у непредлошкој функцији, па је тако у РМС и РСЈ у тој функцији он прилог, док је у РСАНУ одређен као речца.

У РМС и РСЈ се предлог *по* обрађује заједно с речи у акузативу и локативу која му следи. У оваквом односу према дефинисању предлога изостаје важан податак, а то је његово основно значење, тј. прецизније одређење тог основног значења – површина као пут односно циљ. У РСАНУ, с друге стране, одмах на почетку се наводи место и прецизира се тип радње која се на њему одвија, а потом се наводе различити типови оријентира – површина, унутрашњост те тип локализатора – издужени предмет, просторија, део тела и сл. У РМС и РСЈ, дакле, предлог се дефинише заједно с речи уз коју стоји (*с речју у акузативу одређује*), док се у РСАНУ он сматра самосталном лексемом (*предлој одређује место*). У првом случају реч је о моделу дефиниције у чијој је основи функција предлога, док је у другом случају у основи лексички садржај предлошке речи (Гортан-Премк 1984: 36).

Кад је реч о појединачним значењима, нпр. о временском, у РСАНУ се указује на значењске нијансе које постоје, па се, осим онога што се наводи у Матичиним речницима, тј. да је реч о значењу постериорности, објашњеном дефиницијом 'време (непосредно) после онога што се казује именицом: после, након' (РСЈ 2011: 922), те илустровано примером *Доћи ће по Ускрсу*, указује и на то да ли се ситуација одвија 'после онога што је означено им. јединицом у лок.', нпр. *Стева је по вечери отишао у своју собу*, или пак 'у временском следу после појма означеног лок., након, после', нпр. *Било је то лањске године по Ускрсу*, односно 'за време периода означеног им. јединицом: у току, током', нпр. *По дану, по ноћи, слушам тишину* (РСАНУ 2017: 547–548). Последњи пример носи значење темпоралне идентификације локационог типа – симултаност (в. Антонић 2005: 285), а то значење није обухваћено чланцима у РМС и РСЈ.

Постоје и значења која се у РМС и РСЈ наводе под различитим тачкама, док су у РСАНУ обједињена под истим значењем, уз то да се наводе под различитим словима, дакле реч је о различитим нијансама истог значења. Тако се значење 'корист или штета за лице наведено у акузативу', илустровано примерима *Кажу*

све њо регу, биће боље по ње и *Ако дође, биће зло по жену* (РМС 1971: 487, РСЈ 2011: 922), у овим речницима издваја као посебно значење по с акузативом, док се у РСАНУ даје под значењем 'циљ, мета, сврха глаголске радње', илустровано примером као што је *Не каже баба како је сан снила, већ како је по њу боље* (РСАНУ 2017: 550–551).

Разлика се огледа и у томе остварује ли дато значење предлог или речца по, па тако у примеру *Учи по сву ноћ* по с акузативом означава 'временско трајање онога што означава именица' (РСЈ 2011: 922), док је пример *По целу је ноћ њлакао* сврстан под подзначање 'значење трајања радње', и то у делу чланка о речци по, у оквиру ширег значења 'истиче, интензификује значење речи или групе речи пред којима се налази' (РСАНУ 2017: 551–552).

Исто тако, исти пример *Али се сеоба чинила ... чиијавим њомилама, њако да су по цела села осџајала њразна* различито се дефинише, па је у РМС и РСЈ сврстан у значење предлога по с акузативом 'вишеструкоост онога што значи реч или израз у акузативу' (РСЈ 1971: 487), док је у РСАНУ у том примеру по речца, а носи 'значење изражености особине или интензитета' (РСАНУ 2017: 552).

Постоје и примери који су истоветни, но њихово значење је делимично различито дефинисано. Тако пример *Мислим да њуџујемо по истџом њослу* означава 'сврху, намеру вршења глаголске радње' (РСЈ 1971: 487), док пример *Оно раздражљиво незадовољсџиво ... које ... осваја људе са Заџада који дођу по њослу у ове крајеве исџуњавало ѓа је ... целоѓ* носи значење 'узрок и циљ вршења радње' (РСАНУ 2017: 549).

Значење које се у граматикама одређује као објекатско, уз глаголе типа *удариџи, њомиловиџи, њуцаџи* и сл., дакле уз глаголе којима се подразумева дотицање објекта, који је најчешће део тела, у РМС и РСАНУ налази се у оквиру месног значења. У РМС се оно имплицитно јавља у оквиру значења места тако што један од примера илуструје ово значење, а тај пример је *Ударио ѓа шџаџом по ѓлави* (РМС 1971: 487). У РСЈ је тај пример изостављен јер се у оквиру једног значења даје један, па је дата предност примеру у којем се јавља простор. У РСАНУ ово значење налази се у оквиру значења под бројем 2, иза месног, које није посебно дефинисано, него се оно одмах грана на подзначања, којима може одговарати прво подзначање 'место као циљ, мета', а илустровано је примером као што је *Сџане једнако њуцаџи по мосџу, и по војсџи* (РСАНУ 2017: 546–547).

5.2 Засебна анализа речничких чланака

а) РМС и РСЈ

У месном значењу локатива с предлогом по у РСЈ даје се један пример који није најтипичнији пример употребе, тј. пример у којем би се јавило неусмерено кретање којим се обухвата више тачака ограничене површине, а тај пример јесте: *Људи седе по собама* (РСЈ 2011: 922).

Два су значења могла бити дата под истом тачком: 'начин и услов под којим се остварује оно што се казује именицом', илустровано примером *Жели ѿо по сваку цену* и 'колика је, каква је цена онога на шта се односи појам у акузативу' уз које је дат пример *Продао је ѿо по добре ѿаре* (РСЈ 2011: 922). И у РСМ (1971: 487) наводе се примери са истом конструкцијом, и то само по један пример за свако значење, што упућује на то да нема много таквих примера и да су значења могла бити дата под истом тачком, уз напомену да је у првом значењу у питању фраза. Осим тога, у чланку је изостало исто значење локативне конструкције, нпр. *куйиѿи нешиѿо по ѿовољној цени*, које је данас често у употреби. Исто тако, у РСМ су раздвојена два истоветна примера: *Немој ме у ѿе сѿвари мијешаѿи ако си по боѿу браѿи* носи значење 'родбински или који други однос, према томе што значи реч или израз у локативу', а пример *Браѿи по оцу и мајци, а ѿобраѿим по боѿу и божјој љубави* значење 'порекло, исход(иште) од онога што је садржано у речи или изразу у локативу' (РСМ 1971: 487).

Дефиниције '(по)ближа ознака појединим деловима реченице' (РСМ 1971: 487) односно 'ближа ознака нечега' (РСЈ 2011: 922) врло су уопштене, због чега се не може претпоставити о којем је значењу реч све док се не прочита пример. Уз поменуто значење даје се пример *По излѿегу је био врло сѿар*, док се сличан пример *Чини се по ѿовору да је сѿранац* сврстава под значење 'средство, посредништво, за (из)вршење глаголске радње или стања' (РСМ 1971: 487). Исти случај је и са дефиницијама '(не)узимање у обзир онога што значи реч или израз у локативу' (РСМ 1971: 487) односно '(не) узимајући у обзир оно што значи појам у локативу: с обзиром на (некога, нешто), што се тиче (кога, чега)' (РСЈ 2011: 922) код којих је без примера тешко наслутити шта означавају.

б) РСАНУ

У оквиру значења времена (РСАНУ 2017: 547–548), под другом тачком дају се значења '(као додатна одредба појма с временским значењем) у временском следу, после појма означеног лок., након, после', нпр. *Кад буде вече по вечери*, односно 'у редоследу после појма с именом у зависном падежу', нпр. *Драѿуѿин Илић, ѿрви по Милуѿину, био је ѿада већ заоѿрнуѿ једним виѿшим ореолом*, која нису одређена као ређа у савременом језику, док нека друга јесу, у изолованим примерима можда и чешћа у савременом језику, нпр. 'после онога што је означено им. јединицом у лок.', у примерима типа *Сада је и сам ѿрофесор, по свршеном ѿослу, оѿѿајао у дуѿој и ниској сали*.

У начинском значењу (РСАНУ 2017: 550) пример *Романи [Видаковићеви] су ... ѿисани по улѿегу на средовечне риѿтерске романе* сврстан је у подзначење начина 'на који се обавља радња', док, у оквиру истог значења, постоји и подзначење 'у смислу узора, модела на основу ког се врши глаголска радња, појма на који се неко угледа при вршењу глаголске радње, према', у којем се не помиње ова конструкција.

У значењу 'вредност, цена појма на који се односи, који захвата глаголска радња', илустрованом примером као што је *Мед се не ѿродаје сваке ѿодине по*

истиу цену (РСАНУ 2017: 551) даје се квалификација да се предлог по јавља с локативом, а да је то значење застарело с акузативом. Међутим, даје се пет примера с акузативом, а свега један с локативом.

5.3 Поређење речникâ с граматикама

Увидом у значења која су издвојена у одабраној литератури (уп. Brabec – Hraste – Živković 1970⁹, Стевановић 1989⁴, Станојчић – Поповић 2005¹⁰, Антонић 2005, Пипер – Клајн – Драгићевић 2022⁴) може се констатовати да су сва значења обухваћена речничким чланком у РСАНУ. С друге стране, у РМС и РСЈ изостало је значење које се у граматикама назива ситуативним или околносним значењем (*по киши*, *по већру*), као и темпорално значење – симултаност (*по дану*, *по ноћи*). Остала значења, уколико узмемо у обзир примере који су дати, јесу обухваћена, али та значења нису увек експлицитно дефинисана. У РСЈ је изостало објекатско значење,¹⁴ које се у РМС имплицитно даје – у оквиру значења места дат је један такав пример.

5.4 Понуђени речнички чланак о по

У нашем чланку покушали смо да дефинишемо предлог и речцу по на начин који сматрамо у великој мери прикладним, али који, сасвим извесно, није коначан – може бити полазиште, но не и коначна форма из неколико разлога. У њему, првенствено, недостају сликовни прикази који би умногоме помогли страним студентима у разумевању значења, јер засад још нисмо пронашли адекватан и једноставан приказ који би у потпуности служио тој сврси. Прикази на које смо наишли у литератури, нажалост, нису одговарајући јер чак ни изворним говорницима нису јасни без читања описа. Стога се и слажемо са констатацијом у вези са употребом илустрација у документима, применљивом и на наш случај – оне вреде хиљаду речи, али само ако их читалац разуме (Schriver 1997:147 према Swanepoel 1998: 664). Такви описи би, нажалост, додатно оптеретили речнички чланак и разумевање ових вишезначних јединица, већ довољно тешких за овладавање. Мишљења смо, стога, да решење лежи у примени технологије – како би се сложена структура значења прототипски структурираних вишезначних јединица учинила транспарентнијом за корисника, потребно је темељно истражити такве технике и механизме (аудио, видео, анимација итд.), али и применити постојеће лексикографске методе, богате експозиционе механизме развијене у оквиру когнитивне лингвистике, као и технике и механизме који се користе у другим педагошким текстовима (Swanepoel 1998: 665). Идеалан у случају предлога био би електронски приказ који би био тродимензионалан, покретан и сл., кликом на који би било приказано какву ванјезичку ситуацију одређени пример описује. Осим тога, чланак који

¹⁴ Реч је о локативу с предлогом по уз прелазне глаголе типа (*по*)*миловајши*, *ударивши* / *ударајући*, *иђреснувши* и сл., са слободним акузативом у служби директног објекта (уп. Антонић 2005: 279).

смо понудили нужно је испитати у наставној пракси, и то помоћу одговарајућих задатака, у чијем решавању би он био помоћно средство. Таквим испитивањем дошло би се до вредних закључака о изменама које је потребно у њега унети. Корисно би, такође, било учинити чланак прегледнијим и мање опсежним.

6. ЗАКЉУЧЦИ

С обзиром на свеобухватност, прецизност у дефинисању и бројност примера које карактеришу анализирани речнички чланак РСАНУ, констатује се да он одговара потребама савременог говорника српског језика. У њему су детаљно обрађена сва значења којима савремени говорник српског језика може приступити и када жели да провери значење које је и даље у употреби, као и оно које је данас застарело или ограничено на нека подручја и сл. Веома су притом корисни квалификатори, који се тичу распрострањености, обележености и стандарда, као и информације о синонимним конструкцијама, које се често наводе уз дефиниције. Чланци у РМС и РСЈ, с друге стране, дају сажет и прегледан приказ значења, који омогућава кориснику лак приступ траженим подацима. Као што се и језик мења, тако је нужно и да речници буду у сагласности с тим променама, па се главне измене које је потребно унети тичу осавремењивања.

Иако сваки речнички чланак има извесне предности, они су неизворном говорнику изнимно тешки за разумевање. Разлози за то су следећи – један део дефиниција тешко је разумљив без примера, описи су понекад преопширни, те многа значења нису потребна јер су застарела, ретка, покрајинска и сл. Потребне неизворног говорника веома се разликују од потреба изворног, па и речници страног језика захтевају потпуно другачији приступ обраде, будући да страни студенти „нису заинтересовани само за значење одређене лексичке јединице већ и за њене комбинаторне особине (синтаксичке конструкције у које улази, њене колокате, типичне контексте у којима се јавља, селекционе рестрикције)” (Марковић 2021: 1137).

На самом крају, истичемо да је у настави српског језика као страног нужно континуирано и системски посвећивати пажњу предлозима. Осим одговарајућег приступа приликом дефинисања њихових значења, потребно је често уводити различите типове задатака на којима се могу вежбати предлози (в. нпр. Watcyn-Jones – Allsop 2000, Анциферова 2016). Од велике користи би притом био речник, општи или специјализован, у којем би на одговарајући начин биле обрађене ове јединице. Осим одговарајућег описа у речницима, од велике користи могу бити и приручници који би их допунили (в. нпр. Lindstromberg 2010).¹⁵

¹⁵ Аутор у уводу истиче да је књига *English Prepositions Explained* намењена свима који сматрају да речници не нуде довољно објашњења предлога, а посебно наставницима енглеског језика, студентима англистике, преводиоцима, ауторима наставних материјала и напредним изучаваоцима језика (Lindstromberg 2010: 1). Предлози су у овој књизи дефинисани тако што се

Извори:

- РМС: М. Стевановић, С. Марковић, С. Матић, М. Пешикан (ур.) (1971). *Речник српскохрватскога књижевног језика. Књига четврта* [Друго фототипско издање из 1990. године]. Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ: Д. Гортан-Премк и др. (2017). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Књига XX*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- РСЈ: М. Николић (ур.) (2011). *Речник српског језика* [Измењено и поправљено издање]. Нови Сад: Матица српска.
- Alanović, M., Bjelaković, I., Bugarski, N., Dražić, J., Kurešević, M., Vojnović, J. (2018²). *Naučimo srpski – Let's Learn Serbian 2*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Bjelaković, I., Vojnović, J. (2014⁵). *Naučimo srpski – Let's Learn Serbian 1*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Sketch Engine (n.d.). *Serbian Web (srWaC 1.2 processed by RFTagger v1)* [Text corpus]. Lexical Computing.

Цитирана литература:

- Антонић, И. (2005). Синтакса и семантика падежа. У: П. Пипер и др., *Прилози граматици српског језика: Синтакса савременог српског језика. Простор реченица* (стр. 119–300). У редакцији академика М. Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.
- Анциферова, О. Н. (2016). Изучение темы «Предлоги» на занятиях по русскому языку как неродному. *Научный диалог*, 5 (53), 176–186.
- Арсенијевић, Н. (2003а). Акузатив с предлогом у савременом српском језику (II). *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XLVI/2, 53–216.
- Арсенијевић, Н. (2003б). Акузатив с предлогом у савременом српском језику (I). *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XLVI/1, 107–263.
- Бычков, В. И. (2016). Об особенностях обучения предлогам русского языка в иноязычной аудитории. *Педагогическое образование в России*, 11, 31–35.
- Гортан-Премк, Д. (1984). Обрада предлога у великим описним речницима. У: Ј.

полази од прототипичних или примарних значења, која се проширују у секундарна или изведена, а груписани су према сличности, па се у оквиру истог поглавља објашњава сваки предлог посебно, а потом и у поређењу с другим; примери су илустровани одговарајућим приказима који приказују њихова значења и сл. Исти аутор предлаже и метод за обраду предлога применом којег би наставници и аутори материјала за учење могли учинковитије помоћи ученицима да стекну уједначеније разумевање низа његових честих дословних и метафоричких значења, а занимљиво је то да предложени метод, осим примера и јасних цртежа, подразумева и употребу предмета, активно укључивање ученика (помажу у демонстрацији ситуације, одговарају на питања, погађају и сл.), као и коришћење разних визуелних средстава (в. Lindstromberg 1996).

- Јерковић, Д. Петровић, М. Пижурица (ур.), *Лексикографија и лексикологија* (стр. 35–39). Нови Сад – Београд: Матица српска.
- Ивић, М. (1951–1952). О предлогу *по* у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолоџ*, XIX(1–4), 173–212.
- Кликовац, Д. (2018). Предложка значења у настави српског језика као страног: случај предлога *у* и *на*. У: *Српски језик у свјетлу коинитивне лингвистике* (стр. 113–128). Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Марковић, А. (2021). О речницима за стране ученике као посебном лексикографском типу. У: С. Ристић, И. Лазић Коњик, Н. Ивановић (ур.), *Лексикографија и лексикологија у свјетлу актуелних проблема* (стр. 1133–1151), Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Милашин, Г (2023). О конструкцијама с приједлогом *по* у романима *Госпођица* и *Проклећа авлија* Иве Андрића. *Филолог*, XIV(27), 204–235.
- Пипер, П., Клајн, И., Драгићевић, Р. (2022⁴). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Станојичић, Ж., Поповић, Љ. (2005¹⁰). *Граматика српског језика за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић, М. (1989⁴). *Савремени српскохрватски језик. (Грамматички системи и књижевнорјечничка норма). II Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Babić, B. (2011). *Naučimo srpski I i 2. Rečnik glagola*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Batistić, T. (1972). *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Београд: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Brabec, M., Hraste, M., Živković, S. (1970⁹). *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dražić, J. (2008). *Minimalne leksičke i gramatičke strukture u srpskom kao stranom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Gethin, A., Gunnemark, E. V. (1996) *The Art and Science of Learning Languages*. Oxford: Intellect.
- Hanks, P. (2004). Corpus pattern analysis. In: G. Williams, S. Vessier (Eds.), *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress, Vol. 1* (pp. 87–97). Lorient: Université de Bretagne-Sud.
- Lindstromberg, S. (1996). Prepositions: meaning and method. *ELT Journal*, 50(3), 225–236.
- Lindstromberg, S. (2001). Preposition entries in UK monolingual learner's dictionaries: problems and possible solutions. *Applied Linguistics*, 22(1), 79–103.
- Lindstromberg, S. (2010). *English Prepositions Explained* [Revised edition]. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Matovac, D. (2014a). The semantics of the preposition *po* in Croatian language. *Croatica et Slavica Iadertina*, 10(1), 3–29.
- Matovac, D. (2014b). Kognitivnolingvistički pristup poučavanju prijedloga. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 17(1), 5–32.

- Matovac, D. (2017). *Prijedlozi u hrvatskome jeziku. Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Prčić, T. (2018). *Ka savremenim srpskim rečnicima*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Swanepoel, P. (1998). Back to basics: Prepositions, schema theory, and the explanatory function of the dictionary. In: T. Fontenelle, P. Hiligsmann, A. Michiels, A. Moulin, S. Theissen (eds.), *Proceedings of the 8th EURALEX International Congress, Vol. 2* (pp. 655–666). Liège: University of Liège, English and Dutch Department.
- Taylor, J. R. (1988). Contrasting Prepositional Categories: English and Italian. In: B. Rudzka-Ostyn (ed.), *Topics in Cognitive Linguistics* (pp. 299–326). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Tyler, A., Mueller, C., Ho, V. (2011) Applying Cognitive Linguistic to Learning the Semantics of English to, for and at: An Experimental Investigation, *Vigo International Journal of Applied Linguistics*, 8(1): 181–205.
- Udier, S. L., Gulešić Machata, M. (2012). Prijedlozi u hrvatskom kao inom jeziku: opis i obrada. U: M. Čilaš Mikulić, A. Juričić, S. L. Udier (ur.), *Croaticum, Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika, 1. zbornik radova* (str. 36–50), Zagreb: FF Press.
- Watcyn-Jones, P., Allsop, J. (2000). *Test your prepositions*. Harlow: Pearson Education Limited.

Gorica Mirković

THE TREATMENT OF THE PREPOSITION *PO* IN SERBIAN DICTIONARIES

Summary

The paper analyzes the dictionary entry for the preposition (and the adverb or particle) *po* in monolingual dictionaries of the Serbian language by comparing selected dictionary entries, examining their meaning definitions and illustrative examples, and contrasting them with the meanings identified in grammar books. The aim is to determine whether such entries are suitable for non-native speakers of Serbian. The dictionary entry provided in the Dictionary of the Serbian Academy of Sciences and Arts (RSANU), due to its comprehensiveness, precision, number of examples, and other relevant information, meets the needs of users – primarily native speakers. However, a dictionary entry intended for non-native speakers requires a different approach, as evidenced by the difficulties encountered in the acquisition of prepositions in a foreign language. The paper also proposes a sample dictionary entry for the preposition and particle *po* that may better meet the needs of non-native speakers of Serbian.

Keywords: Serbian as a foreign language, monolingual dictionaries of the Serbian language, dictionary entry on the preposition, preposition *po*